

Arbetsinrättningens styrelse. — Dess befogenhet och verksamhet.

Öfverstyrelsen för arbetsanstalten har städe tillkommit den nämnd — intill 1864 stadsnämnden och därefter fattigvårdsnämnden — som förvaltad den allmänna fattigvården i hufvudstaden. Under öfverstyrelsens inseende har den omedelbara ledningen af inrättningen varit anförtrodd åt en direktion eller, efter senare använd benämning, styrelse, hvilken till sitt biträde haft en syssloman jämte öfrig tjänstepersonal.

I öfverensstämmelse med stadsnämndens tolkning af 1843 års fattigvårdsstadga skulle direktionen för Stockholms stads allmänna arbetshus årligen utses af ordningsnämnderna inom de 8 territorialförsamlingarna, på så sätt att hvarje nämnd valde inom sig en ledamot. Under de följande 20 åren tillsattes direktionen efter enahanda bestämmelse. Visserligen hade stadsnämnden, i sammanhang med ett 1856 till K. Maj:t inlämnadt förslag till förnyadt reglemente, gjort framställning om rätt att själf utse styrelse, som därefter skulle bestå af 9 ledamöter, bland hvilka åtminstone en borde tillhöra nämnden, men K. Maj:t fann icke skäl att stadfästa det framlagda förslaget. Vid pröfning däremot af ett 1863 af fattigvårdsnämnden afgifvet förslag till nytt reglemente fastställde sedermera K. Maj:t nämndens rätt att, enligt för densamma utfärdad instruktion, årligen utse inrättningens styrelse, hvilket därefter och intill nu äfven skett.

Valen till ledamöter i den nya arbetsanstaltens direktion företogs den 21 mars 1844, och den 30 i samma månad höll den utsedda styrelsen sitt första sammanträde i den gamla direktionssalen i Arbetshuset vid Götgatan. Till styrelsen öfverlämnades vid detta tillfälle det förra Arbetshusets egendom och inventarier jämte kassabehållning och skuldförbindelser samt direktionens protokoll och andra handlingar m. m.¹ Samtidigt företog styrelsen val af ordförande, vice ordförande och kassadirektör.

Styrelsen hade beslutat, att sammanträde skulle hållas en gång hvarje månad. Det säger sig själf, att tidtals blefvo dessa sammanträden mycket talrikare, enär ofta nog till afgörande förelågo frågor, som icke tålde uppskof. Sådana voro, för att nu endast tala om det första förvaltningsåret, inredning af inrättningens lokaler, åtgärder för hjonens sysselsättande, fördelning af personalens tjänstgöring och många andra, hvilka erfordrade en grundlig pröfning, helst styrelsen ännu icke hade hunnit förvärfva nödig insikt i skötseln af en anstalt af förevarande slag. Man sökte draga nytta af de erfarenheter, som gjorts vid statens korrektionsinrättning, men dess värre undgick man därvid icke att i ett och annat afseende alltför godtroget taga till förebild den mindre väl beryktade straffanstalten.

Mot slutet af 1844 anställdes flertalet af den för inrättningen bestämda

¹ I direktionens protokoll den 30 mars 1844 finnes häröfver specificerade uppgifter.

personalen med undantag af sysslomannen, som skulle antagas af stadsnämnden. Upprepade gånger gjorde styrelsen hemställan till nämnden om befogenhet att själf tillsätta äfven denna tjänstebefattning, en befogenhet, som slutligen tillerkändes styrelsen men först sedan nämnden gjort misslyckade försök att till platsen utse lämplig person. Håri skönjes en afsikt hos nämnden att, liksom vid tiden för inrättningens ordnande, äfven därefter utöfva direkt inflytande på anstaltens inre skötsel. Samma afsikt yppar sig, då nämnden, utan att härom ha hört styrelsen, 1856 aflämnade till K. Maj:t förslag till nytt reglemente för inrättningen. Någon misstro till styrelsens nit och skicklighet torde stadsnämnden icke därmed ha velat gifva tillkänna, ty tid efter annan förmådde nämnden styrelsen att jämte förvaltningen af Arbetshuset åtaga sig 1845—1852 uppsikten öfver fattigbaracken, 1852—1874 ledningen af Prins Carls uppfostringsanstalt och 1855—1864 skötseln af de södra församlingarnas försörjningsinrättning. Oaktadt styrelsen endast med tveksamhet mottog dessa olika förtroendeuppdrag, fick den därför, särskildt i fråga om öfvertagandet af uppfostringsanstaltens ledning, uppbära mycket klander. Mest förunderligt är dock, att icke stadsnämnden själf insåg, att ett så mångsidigt förmanskap för inrättningar, som alla voro synnerligen svårskötta, skulle i hög grad splittra styrelsens verksamhet och afleda dess uppmärksamhet från arbetsanstalten, hvilken helt säkert kräfde styrelsens odelade intresse. År för år växte nämligen hjonens antal inom inrättningen och i samma mån ökades svårigheterna att bereda dem härberge och sysselsättning.

Inrättningens protokoll vittna om styrelsens allvarliga bemödanden att undanrödja, så vidt möjligt, anledningar till framträdande missförhållanden. Bland de svåraste voro de, som förorsakades af de remitterade myndigheternas skefva uppfattning om Arbetshusets uppgift och till följd hvaraf under åratals sändes till inrättningen ett icke ringa antal till allt arbete oförmögna, såsom barn, sjuklingar, lytta och ålderstigna personer. Tyvärr förmådde styrelsen först sent omsider förhindra olägenheterna af denna sammanblandning af hjon. En annan anledning till ganska svåra missförhållanden var den trångboddhet, som en ständigt rådande öfverbefolkning inom inrättningen framkallade. Styrelsen lyckades dock gång efter annan erhålla medel till uppförande af nya byggnader eller förändring af redan befintliga sådana. Frånser man de storartade arbeten, som verkställdes 1902—1905 i ändamål att bereda inrättningen ljusa, rymliga och tidsenliga lokaler, utfördes också, särskildt under stadsnämndens förvaltningstid, betydliga byggnadsarbeten för beredande af utrymme åt de härbergerade.

För vården af inrättningens angelägenheter fick styrelsen under en följd af år höra ömsom vackra loford och ömsom bittert klander. Endast någon gång, då klandret föreföll alltför orättvist, tillbakavisades det af styrelsen med en viss skärpa. På så sätt besvarades exempelvis 1851 års revisorers anmärkningar¹ angående extra förplägning åt arbets- och barackhjon, leve-

¹ Revisorernas berättelse öfver granskning af fattigvårdens förvaltning under 1851, afgifven den 23 aug. 1852, där äfven styrelsens »förklaring» daterad den 11 nov. s. å. återfinnes.

rans af tegel, afskrifning å ved, uppställning af räkenskaper¹ m. m. Styrelsen upptog till svaromål dessa revisorernas anmärkningar och påvisade huru grundlösa de flesta af dem voro. Om en del andra yttrade styrelsen: »Dessa jemte flera i Revisions-Berättelsen förekommande anmärkningar af mindre betydenhet hade det varit lätt att upplysa eller förklara, om Revisorerna hade haft den grannlagenheten att, innan så beskaffade anmärkningar nedskrefvos, för att bland allmänheten utsändas, dem med Direktionen kommunicera till utredning och upplysande, på sätt ock Kongl. Stadgan den 1 April 1843 föreskrifwer». — Ett annat exempel kan hämtas ur 1860 års revisionsberättelse. Däri klandrades styrelsen för att vid bedömande af anbud till mathållningen ha gynnat en spekulant framför en annan. Sedan styrelsen i sin skrifvelse till stadsnämnden lämnat skäl för det omtalade beslutet, yttrade den: »Fullt förwissad, att dessa, emot ådagalagda förhållanden stridande och i öfrigt på allt skäl blottade, anmärkningar, jemväl blifwa utaf den myndighet, som kommer att dem pröfwa, lemnade utan allt afseende, anser Direktionen sig böra derjemte fordra, att beskyllningen warder af samma myndighet tillbakawisad med all den bestämdhet, som icke allenast sakens beskaffenhet i sig sjelf kräfwer, utan äfwen blifwer nödwändig, derest icke, i saknad af allt yttre skydd emot obefogade tillwitelser, som Revisorers missförstådda eller wilsledda nit kan finna för godt framkasta, swårigheterna wid uppehållet af stadens mångsidiga kommunalförvaltning icke må blifwa allt för stora.» — För en tid tystnade klandret och äfwen loforden. Styrelsen fick i stillhet och lugn fortsätta sitt ansvarsfulla värf.

Sedan 1864, då fattigvårdsnämnden trädde i verksamhet, har arbetsinrättningen äfwenledes i denna nämnd ägt en vaksam och kraftig öfverstyrelse. I olikhet med stadsnämnden har fattigvårdsnämnden haft förmånen att efter eget skön utse ledamöterna i inrättningens styrelse. Den gamla af församlingsnämnderna valda direktionen afgick den 30 september, och den första af fattigvårdsnämnden tillsatta styrelsen öfvertog ledningen af Stockholms stads arbetsrättning den 1 oktober 1864.

Det några dagar senare af K. Maj:t för inrättningen fastställda nya reglementet tillerkände styrelsen, i öfverensstämmelse med fattigvårdsnämndens förslag, större befogenhet än föregående reglementen. Men därmed afhände sig icke nämnden sin rätt att närmare följa inrättningens verksamhet, såsom synes exempelvis af den redogörelse², som nämndens delegerade 1868

¹ År efter år gjordes af revisorerna anmärkningar mot bokföringen vid inrättningen, som de funno än ofullständig, än planlös, än vilseledande o. s. v. Nämnden utfärdade åtskilliga formulär till bokföring. Om ett senare tillämpadt bokföringssätt säga också 1873 års revisorer, att det »bidraget till en redigare öfversikt och betydligt underlättar räkenskapernas granskning».

² Under stadsnämndens förvaltningstid granskades underlydande inrättningars räkenskaper af fattigvårdsafdelningen, som till nämnden afgaf utlåtande däröfver, innan handlingarna öfverlämnades till de af församlingarna utsedda revisorerna. — En liknande granskning uppdrog sedermera fattigvårdsnämnden åt särskilda delegerade, som under en följd af år afgåfvo till nämnden en redogörelse öfver de olika inrättningarnas förvaltning, förr än räkenskaperna aflämnades till de af stadsfullmäktige utsedda revisorerna.

af gaf öfver styrelsens förvaltning under 1867. De därvid gjorda anmärkningarna gillade nämnden i hufvudsak och framställde till styrelsen erinranden¹. I sin svarsskrivelse² till nämnden lämnar styrelsen emellertid upplysningar, som bevisa, för hvilket oförskylt klander inrättningens styrelse äfven nu blifvit utsatt. Anmärkningarna berörde flitpenningar åt hjonen, gratifikationer åt tjänsteinnehafvare jämte flera mindre betydande saker men dessutom äfven ett par viktigare frågor, som här böra vidröras. — Nämnden framhöll, att arbetshjonen, hvilka enligt reglementet borde förses med nödortfug föda, hade erhållit bättre kost än deras jämlikar utom inrättningen kunde förskaffa sig, ett förhållande, som föranledt, att utgifterna för inrättningen blifvit särdeles höga. Styrelsen svarade, »att om kosten på Arbets Inrättningen befinnes bättre än tillbörligt är, skulden härtill icke åtminstone ensamt synes drabba styrelsen, utan i lika grad Fattigvårds Nämnden, som sjelf pröfvat och godkänt den utspisningsstat, som för Inrättningen är gällande. — — — Att utgifterna under sagde år varit ganska stora, ja måhända större än flere föregående år, har berott på omständigheter, som af ingen styrelse kunnat förekommas och härleder sig derifrån, att antalet hjon varit under sagde år mycket större än tillföre, samt att en mängd af dem, vanligtvis omkring 100 för hvarje månad, icke varit arbetsföre utan helt enkelt utgjorts af s. k. försörjningshjon, samt att priset på matportionen året 1867, liksom under innevarande år, varit särdeles högt». — Vidare framhöll nämnden, att en bättre ordning inom inrättningen syntes nödig, hvarför strängare föreskrifter borde meddelas såväl i afseende på tiden, inom hvilken anbefaldt arbete skall vara verkställt som ock rörande rättigheten i allmänhet för hjon att vistas utom inrättningen. Styrelsen förklarade, att dessa anmärkingar, som företrädesvis berörde de vid gaturenhållningen använda hjonen, voro »både obilliga och orättvisa, enär giltigt skäl till anmärkning emot ordningen vid denna anstalt för närvarande ej förefinnes». Såsom bevis härpå framhöll styrelsen, »att några oordningar inomhus af sådan beskaffenhet, att desamma bort eller kunnat ådraga sig särskild uppmärksamhet från vederbörandes sida och göras till föremål för anmärkning, hafva under de sednaste fyra åren icke egt rum. Detta vågar styrelsen bestämdt påstå, liksom det torde kunna både af allmänheten och Polismyndigheten vitsordas, att förseelser begångna af Arbetshjon utomhus, under senare åren varit vida mindre än tillföre, oaktadt personalens ansenliga tillväxt». Efter att ha lämnat dessa förklaringar gåfvo styrelsens samtliga ledamöter tillkänna, »att de vid årets slut kommo att frånträda sina befattningar».

Med anledning af styrelsens för Arbetsinrättningen afgång uppmanade fattigvårdsnämnden styrelsen för Allmänna försörjningsinrättningen att öfvertaga jämväl förvaltningen af den förstnämnda inrättningen. Törhända anlidade fattigvårdsnämnden denna utväg i betraktande af svårigheten att finna personer, som under dåvarande förhållanden vore villiga att åtaga sig det

¹ Fattigvårdsnämndens protokoll den 14 dec. 1868. I fattigvårdsnämndens arkiv.

² Styrelsens för Arbetsinrättningen skrifvelse till fattigvårdsnämnden den 28 dec. 1868. I fattigvårdsnämndens arkiv.

otacksamma uppdraget, eller kanske afsåg nämnden därmed att för framtiden ställa båda inrättningarna i närmare samband med hvarandra och sålunda åstadkomma större samverkan dem emellan. Härom lämna fattigvårdsnämndens protokoll inga upplysningar.

Styrelsen för Allmänna försörjningsinrättningen öfvertog ledningen af Arbetsinrättningen den 1 januari 1869. Inom Försörjningsinrättningen hade redan denna styrelse haft att kämpa med alla de svårigheter, som sammanblandning af hjon i olika åldrar och af olika kön samt dessutom trånga och olämpliga lokaler förorsaka. Det får då anses gifvet, att bland de tillträdande styresmännen för Arbetsinrättningen knappast funnits någon, som föreställde sig, att det blefve möjligt att inom den »provisoriska» arbetsanstalten företaga sådana förändringar, att den kunde fullkomligt motsvara sin bestämmelse. Hvad de närmast borde söka åstadkomma, var att hålla den gamla inrättningen i sådant skick, att den nöjaktigt fyllde sin uppgift tills den tid skulle komma, då man med utsikt till framgång kunde för stadens fullmäktige framlägga förslag om inrättningens förflyttning. Denna fråga företogs upprepade gånger till behandling såväl inom styrelsen som inom nämnden. Nämnden tillsatte 1884 en kommitté med uppdrag »att taga under öfvervägande, huruvida icke stadens arbetsinrättning borde från dess nuvarande dyrbara och äfven olämpliga plats förflyttas samt härom jemte andra i sammanhang dermed möjligen uppstående frågor angående inrättningens organisation m. m. till Nämnden inkomma med förslag». Men på grund af den verkställda utredningen och efter mogen ompröfning fann nämnden äfven då skäligt att tills vidare låta frågan hvila.

Det återstod sålunda för styrelsen intet annat än att lappa på de många bofälliga byggnaderna eller, där det blef oundvikligt, ersätta de gamla med nya. En del byggnadsarbeten nödvändiggjordes äfven genom den 1876 företagna styckningen af inrättningens tomt åt sjösidan, hvilken föranleddes af Stadsgårdshamnens utvidgning och reglering. Denna inkränkning af inrättningens område skedde vid en tid, då utrymme därstädes som bäst behöfdes. Under flera år, särskildt 1866—1869 och 1885—1895, rådde i hufvudstaden arbetslöshet och äfven bostadsbrist. Till följd däraf strömmade till stadens fattigvårdsinrättningar skaror af nödställda. De arbetslösa sändes till Arbetsinrättningen, där öfverbefolkningen slutligen så tilltog, att styrelsen nödgades inhysa hundratals hjon i den forna militärförsörjningens utdömda hus. Andra behöfvande sökte endast arbete för dagen, men äfven för dem var utrymmet inom inrättningen för knappt. De måste sysselsättas utomhus med grofarbeten, förnämligast stenslagning. Sedan bättre tider inträdt, aftog visserligen tillströmningen af arbetslösa till inrättningen, men i stället fick styrelsen sörja för härbergerandet af hjon från Försörjningsinrättningen. För att i någon mån afhjälpa trångboddheten inom inrättningen måste styrelsen 1902 låta inreda en filial i ett af stadens hus vid Bondegatan.

Af alla under fattigvården lydande anstalter har utan tvifvel Arbetsinrättningen varit en af de mest svårskötta. Till följd af sitt ofördelaktiga

läge, det trånga utrymmet och de otidsenliga lokalerna förblef denna inrättning, trots omfattande om- och nybyggnadsarbeten, en i hög grad olämplig arbetsanstalt. Men oakadt dessa och andra svårigheter lät styrelsen sig icke modfällas utan sökte och äfven lyckades att efter hand införa afsevärda förändringar i inrättningens skötsel och förvaltning genom att befordra ordning och disciplin inom anstalten, förbättra hjonens förplägning och behandling, ordna deras sysselsättning efter arbetsförmåga och yrkesskicklighet samt, det viktigaste af allt, förskaffa inrättningen en för sin betydelsefulla uppgift lämplig personal.

Om alla de män, som under en tidrymd af 70 år successivt haft omsorg om arbetsanstalten, torde väl kunna sägas, hvad 1845 års revisorer sade om inrättningens dåvarande styrelsemän: »En angenäm plikt att uppfylla, ega Revisorerne i afseende på ledamöterna i Directionen för Allmänna Arbetshuset, hvilkas oförtrutna nit för ordnandet af denna Inrättning och dess förbättrande förtjenar utmärkt loford, synnerligast vid betraktande af de stora uppoffringar af tid och möda, som dessa herrar måst göra, oansedt egna angelägenheter syntes helt och hållet taga deras verksamhet i anspråk». Af dessa skäl böra icke heller deras namn saknas i dessa minnesblad öfver Stockholms stads arbetsinrättning.

Ledamöter i styrelsen¹ åren 1844—1904.

Lärftskramhandlanden L. G. Gagge	$\frac{30}{3}$	1844— $\frac{30}{9}$	1845
Fabrikören J. Söderberg	$\frac{30}{3}$	1844— $\frac{30}{9}$	1864
Öfverstelöjtnanten J. A. Hazelius, ordförande	$\frac{30}{3}$	1844— $\frac{31}{12}$	1844
Kryddkramhandlanden E. A. Weber, v. ordf. 1844, ordförande 1845—46	$\frac{30}{3}$	1844— $\frac{31}{12}$	1846
Grosshandlanden A. W. Frestadius, v. ordf. 1845	$\frac{30}{3}$	1844— $\frac{31}{12}$	1846
Viktualiehandlanden Joh. Wedberg	$\frac{30}{3}$	1844— $\frac{31}{12}$	1844
Kryddkramhandlanden J. L. Falk	$\frac{30}{3}$	1844— $\frac{31}{12}$	1851
Viktualiehandlanden P. G. Ekström	$\frac{30}{3}$	1844— $\frac{31}{12}$	1846
Gelbgjutaråldermannen J. W. Boström	$\frac{1}{1}$	1845— $\frac{31}{12}$	1845
Förste expeditionsskreteraren G. Brandel, v. ordf. 1846, ordförande 1847—55	$\frac{1}{1}$	1845— $\frac{31}{12}$	1855
Kryddkramhandlanden C. O. Öberg	$\frac{1}{1}$	1845— $\frac{31}{12}$	1846
Garfverifabrikören P. H. Hesselgren, v. ordf. 1848—49	$\frac{1}{1}$	1846— $\frac{31}{12}$	1849
Åldermannen C. F. Spångberg	$\frac{1}{1}$	1847— $\frac{31}{12}$	1850
Lärftskramhandlanden C. A. Berg	$\frac{1}{1}$	1847— $\frac{31}{12}$	1848
Fabrikören J. P. Levin	$\frac{1}{1}$	1847— $\frac{31}{12}$	1849

¹ De större förändringarna i styrelsen ha förorsakats däraf, att från och med 1864 utsågs styrelsen icke längre af församlingarnas ordningsnämnder utan af fattigvårdsnämnden, samt att 1868 hela styrelsen afsade sig uppdraget att förvalta inrättningen. Äfven bör ihågkommas, att från och med 1869 har styrelsen varit gemensam för Arbetsinrättningen och Försörjningsinrättningen.

Adjunkten vid Kongl. Karolinska Mediko-Kirurgiska Instituten, doktor N. A. Wilander, v. ordf.	1/1 1847— ³¹ / ₁₂ 1847
Repslagaråldermannen Br. G. Klein	1/1 1848— ³¹ / ₁₂ 1848
Fabrikören G. Strömberg J:r	1/1 1849— ³¹ / ₁₂ 1849
Notarien Ad. Fogelström	1/1 1849— ³¹ / ₁₂ 1852
Kongl. sekreteraren C. R. Ekström	1/1 1850— ³¹ / ₁₂ 1850
Notarien C. F. Nisser	1/1 1850— ³¹ / ₁₂ 1850
Assessoren J. A. Törneman, v. ordf. 1850—55 o. 1862—63, ordförande 1856 o. 1859—60.	1/1 1850— ³⁰ / ₉ 1864
Åldermannen C. U. Söderström	1/1 1851— ³¹ / ₁₂ 1851
Notarien J. O. Sundell, v. ordf. 1856—57 o. 1858—59, ordförande 1857—58	1/1 1851— ³¹ / ₁₂ 1859
Krigshofrättsrådet S. P. Gethe	1/1 1851— ³¹ / ₁₂ 1851
Segelmakaren N. H. Klintorph	1/1 1852— ²⁸ / ₇ 1856
Öfverstelöjtnanten L. M. Wester	1/1 1852— ³¹ / ₁₂ 1852
Kyrkoherden N. J. Ekdahl, v. ordf. 1857—58	1/1 1852— ³¹ / ₁₂ 1861
Skräddarmästaren C. P. Årnell	1/1 1853— ³¹ / ₁₂ 1862
Löjtnanten G. von Cederwald	1/1 1853— ³¹ / ₁₂ 1853
Fabrikören Rob. Cooper	1/1 1854— ³¹ / ₁₂ 1855
Målmästaren B. Winge	1/1 1856— ³¹ / ₁₂ 1859
Grosshandlanden Joh. E. Sandblad	1/1 1856— ³¹ / ₁₂ 1857
Gördelmakaren C. C. Sporrang	⁷ / ₈ 1856— ³¹ / ₁₂ 1860
Färgaren P. Alb. Schedin	1/1 1858— ³¹ / ₁₂ 1860
Advokattfiskalen T. A. Billbergh, v. ordf. 1860, ordförande 1861—62	1/1 1860— ³¹ / ₁₂ 1862
Snickarmästaren E. W. Rundström	1/1 1860— ³⁰ / ₉ 1860
Vice häradshöfdingen A. W. Dufwa, v. ordf. 1861	1/10 1860— ³¹ / ₁₂ 1861
Hattmakaren J. C. W. Hamelmann	1/1 1861— ³¹ / ₁₂ 1863
Garfverifabrikören O. Kullman	1/1 1861— ³⁰ / ₉ 1864
Vice häradshöfdingen J. O. Wedberg	1/1 1862— ³¹ / ₁₂ 1863
Bryggaren F. W. Bille	1/1 1862— ³⁰ / ₉ 1864
Majoren M. Wolffelt, ordförande 1863—64.	1/1 1863— ³⁰ / ₉ 1864
Skomakarmästaren C. P. Dahlgren	1/1 1863— ³⁰ / ₉ 1864
Sadelmakarmästaren C. J. Fredholm	1/1 1864— ³⁰ / ₉ 1864
Bokbindarmästaren C. L. de Brun	1/1 1864— ³⁰ / ₉ 1864
Kaptenen J. J. Hagströmer	1/10 1864— ³¹ / ₁₂ 1864
Fabrikören P. A. Hylin	1/10 1864— ³¹ / ₁₂ 1868
Statskommissarien B. Johansson, ordförande 1864—68	1/10 1864— ³¹ / ₁₂ 1868
Handlanden J. E. Kihlman	1/10 1864— ³¹ / ₁₂ 1865
Rektorn, doktor J. O. Leffler, v. ordf. 1864—68	1/10 1864— ³¹ / ₁₂ 1868
Byggmästaren E. O. Åkerlund	1/10 1864— ³¹ / ₁₂ 1868
Fabrikören Fr. Th. Beckman	1/10 1864— ³¹ / ₁₂ 1866
Fabrikören J. Söderberg	1/1 1865— ³¹ / ₁₂ 1868
Bankokamreraren, friherre C. Duwall	1/1 1866— ³¹ / ₁₂ 1867
Bankobokhållaren F. Friberg	1/1 1867— ³¹ / ₁₂ 1868
Apotekaren E. G. Åman	1/1 1868— ³¹ / ₁₂ 1868

Notarien H. I. Arwidsson, v. ordf. 1869—75	$\frac{1}{1}$ 1869— $\frac{31}{12}$ 1875
Bryggaren F. W. Bille	$\frac{1}{1}$ 1869— $\frac{31}{12}$ 1875
Bokbindarmästaren C. L. de Brun	$\frac{1}{1}$ 1869— $\frac{31}{12}$ 1875
Grosshandlanden Aug. Carlström	$\frac{1}{1}$ 1869— $\frac{31}{12}$ 1876
Notarien J. O. Sundell, ordförande 1869—84	$\frac{1}{1}$ 1869— $\frac{31}{12}$ 1884
Myntproberaren, doktor F. Wretman, v. ordf. 1876—77	$\frac{1}{1}$ 1869— $\frac{31}{12}$ 1877
Handlanden Joh. Öberg J:r, v. ordf. 1884, ordförande 1885—1900	$\frac{1}{1}$ 1869— $\frac{15}{6}$ 1900
Vice häradshöfding W. Billing, v. ordf. 1878—83	$\frac{1}{1}$ 1876— $\frac{31}{12}$ 1883
Grosshandlanden Fr. Th. Guilletmot, v. ordf. 1885—90	$\frac{1}{1}$ 1876— $\frac{31}{12}$ 1891
Bryggaren G. R. Svensson	$\frac{1}{1}$ 1876— $\frac{31}{12}$ 1898
Grosshandlanden A. Fischer	$\frac{3}{1}$ 1877— $\frac{31}{12}$ 1881
Handlanden Ch. Haustedt	$\frac{1}{1}$ 1878— $\frac{16}{10}$ 1896
Byggmästaren E. Hawerman	$\frac{1}{1}$ 1882— $\frac{31}{12}$ 1891
Stadsnotarien G. L. Brissman	$\frac{1}{1}$ 1884— $\frac{21}{1}$ 1884
Handlanden M. Nordström, v. ordf. 1898	$\frac{2}{3}$ 1884— $\frac{8}{11}$ 1898
Majoren R. C. Schubert, v. ordf. 1891—97	$\frac{1}{1}$ 1885— $\frac{31}{12}$ 1897
Stadsmäklaren Hj. Forssner	$\frac{1}{1}$ 1892— $\frac{31}{12}$ 1897
Byggmästaren J. M. Redtz	$\frac{1}{1}$ 1892— $\frac{31}{12}$ 1900
Vågmästaren Fr. G. Runbom	$\frac{1}{1}$ 1897— $\frac{31}{12}$ 1901
Lektorn, doktor Jos. Müller, v. ordf. 1899—1900, ordförande 1901—05	$\frac{1}{1}$ 1898— $\frac{31}{12}$ 1905
Bryggaren Gustaf Piehl, v. ordf. 1901—05	$\frac{1}{1}$ 1898
Grosshandlanden C. H. Lagergren	$\frac{1}{1}$ 1899
Bagaren C. F. Nilsson	$\frac{1}{1}$ 1899— $\frac{31}{12}$ 1905
Byggmästaren Axel N. Andersson	$\frac{1}{1}$ 1901— $\frac{31}{12}$ 1905
Distriktsläkaren, doktor G. Th. Sällberg	$\frac{1}{1}$ 1901— $\frac{31}{12}$ 1905
Grosshandlanden Pehr Sundström	$\frac{1}{1}$ 1902

4.

Tjänsteinnehafvare vid arbetsinrättningen. — Personalens löneförmåner och åligganden. — Instruktioner och andra föreskrifter.

Stadsnämnden anmodade den 1 augusti 1844 direktionen för Arbetshuset »att, så fort ske kunde, hos Nämnden föreslå någon till Föreståndare för den blifvande Arbets-Inrättningen lämplig person» samt att därjämte inkomma »dels med uppgift å antalet af den Tjenstemannapersonal och betjening, som vid Inrättningen kunde anses blifva af nöden, dels ock med förslag till en i förhållande till befattningens beskaffenhet upprättad aflöningsstat». I öfverensstämmelse med det af direktionen därefter uppgjorda förslaget — hvilket dock afgafs »under förbehåll, att såvida Arbets-Inrättningen

gen framdeles skulle finnas vara i behof af någon för öfrigt vid Inrättningen biträdande betjening, Styrelsen finge densamma efter behofvet anställa» — beslöt nämnden den 16 september, att vid arbetsanstalten skulle anställas: en syssloman, en materialförvaltare, en arbetsförestånderska samt en förste och en andre tillsyningsman. Mot slutet af året tillsattes denna personal, sysslomannen af nämnden och de öfriga af styrelsen. Under första hälften af det följande året antogos vidare en läkare och en predikant.

Visserligen fann sig styrelsen föranlåten att redan före 1844 års utgång komplettera denna personal med en baderska, en tvätterska, en marketterska och en portvakt; men däremot tyckes styrelsen icke ha hyst något tvifvel om, att tillsynen inom en arbetsanstalt, afsedd att härbergera 100 män och 50 kvinnor, skulle kunna bestridas med en så fåtalig bevakningspersonal som två tillsyningsmän och en portvakt. Denna personal var i första hand ansvarig för upprätthållandet af »ordning, snygghet och sedlighet» bland en hop mer eller mindre fördärfvade och brottsliga personer, som tvingades att uppgifva sin frihet för att icke förhundra eller tagas i fängsligt förvar. Samma personal var därjämte skyldig att öfvervaka och leda alla arbeten inom inrättningen, hvilken afsåg att »använda hjonens arbetskraft till nyttig sysselsättning och dymedelst söka ombilda dem till ordentlige och gagnelige samhällsmedlemmar». Där personalen icke räckte till, anlätade man biträde af hjon. I stallet, vid porten, i ångpannehuset och bageriet m. m. samt vid åtskilliga utarbeten utsågos till tjänstgöring, under ingen eller endast tillfällig kontroll, så kallade »pålitliga hjon». De sparsamhetsskäl, som ända till senare tider anförts till försvar för den beklagliga åtgärden att vid inrättningen anställa en fåtalig eller rättare sagdt otillräcklig bevakningspersonal, borde väl ha förlorat all betydelse inför de betänkliga olägenheter, som denna åtgärd alltför ofta framkallade.

Med långa mellantider inrättades likvisst en och annan ny befattning, såsom 1847, då »för kontroll å ingående kontanta betalningar» tillsattes en andre bokhållare, eller 1852, då efter utvidgning af arbetslokalerna en särskild föreståndare för snickeriverkstaden antogs, eller 1860, då ökade kontorsgöromål föranledde upprättandet af ytterligare en bokhållarbefattning, eller 1870, då en förestånderska anställdes för mathållningen, som skulle öfvertagas af inrättningen, eller 1873, då en maskinist antogs, sedan ångpannehuset betydligt utvidgats. Däremot ökades icke antalet tillsyningsmän eller, såsom de vanligen benämndes, vaktmästare, förr än 1855, då en tredje vaktmästare anställdes, ehuru långt förut hjonens antal flerdubblats. Men äfven när man en gång bestämt sig för att upprätta en eller annan ny tjänst, tyckes man i det längsta ha velat fasthålla vid en gammal plägsed att anställa endast extra biträden och aflöna dem af »tillgängliga medel» eller med andra ord »inkomster för idkad rörelse». Exempelvis upptogs den sedan 1886 tjänstgörande fjärde bokhållaren först 1896 å inrättningens lönestat, där han ditintills »icke varit synlig», såsom säges i beredningsutskottets utlåtande angående en 1897 förestående allmän reglering af stadens lönestater. På liknande sätt aflönades ett växlande antal andra tjänsteinnehafvare. Sålunda uppgifves i 1876 års stat för första gången lönen för den

1873 inrättade maskinistbefattningen och i 1896 års stat den 1870 upprättade tjänsten såsom förestånderska för mathållningen.

I betraktande af den vid arbetsinrättningen synnerligen ansträngande och ansvarsfulla tjänstgöringen borde den vid inrättningen anställda personalen ha åtnjutit högre aflöning än motsvarande tjänsteinnehafvare vid öfriga fattigvårdsanstalter. Bland den skara af arbetslösa och nödställda, som med eller mot sin vilja sändes till arbetsanstalten, torde alltid ha funnits några, som lättja, dryckenskap eller vildsinthet göra till opålitliga och svårhandterliga, för att icke säga lifsfarliga individer. Det är under dylika förhållanden en maktpåliggande uppgift att inom anstalten upprätthålla arbetsflit, förhindra försök till rymning och förebygga våldsamma uppträden. De öfverfall af dylika individer, för hvilka den tjänstgörande personalen och i synnerhet vaktmästarne varit utsatta, torde tillfyllest bevisa, att det erfordras stor vaksamhet och sinnesnärvaro hos den personal, som tjänstgör vid arbetsinrättningen. I afsikt att stärka bevakningspersonalens ställning och anseende beslöt styrelsen 1901 att tilldela vaktmästarne en uniform att begagna vid tjänstgöring såväl inom som utom inrättningen.

Intill senare års löne regleringar ha lönevillkoren vid arbetsinrättningen ansetts vara relativt små. Från anstaltens början utgick personalens aflöning med dels vissa naturaförmåner och dels kontanta penningebelopp. De beviljade naturaförmånerna ha bestått i bostad, ved och ljus. I de gamla byggnaderna vid Glasbruksgatan voro dock tjänstebostäderna med några få undantag, såsom sysslomannens stora och präktiga lägenhet, särdeles trånga och obekväma. Emellertid var det i allmänhet icke de små bostäderna utan den knappa kontanta lönen, som förmådde tjänsteinnehafvarne att esomoftast göra framställning om förbättrade lönevillkor.

Enligt stadsnämndens beslut skulle den 1844 anställda personalen tilldelas i årlig kontant lön: sysslomannen 500 r:dr eller, om styrelsen så fann behöfligt, 663 r:dr 32 sk.; förestånderskan för den kvinnliga afdelningen 200 r:dr; förste tillsyningsmannen 233 r:dr och andre tillsyningsmannen 200 r:dr allt banko. Dessa löner befunnos snart vara otillräckliga, och styrelsen sökte upphjälpa dem medelst årliga tillskott i form af »gratifikationer», ett länge mycket anlitadt men icke desto mindre högst oegentligt aflöningssystem. I själfva verket tillfredsställde det ingen. Hela personalen från sysslomannen till och med portvakten inlämnade 1848 till stadsnämnden en ny framställning om löneförbättring, hvilken äfven beviljades. Därmed upphörde dock icke klagomålen. Styrelsen fann ingen annan utväg än att fortfarande tilldela än den ena än den andra tjänsteinnehafvaren, såsom ersättning för en hel del göromål, extra betalning eller gratifikationer, af hvilka somliga betraktades såsom tillfälliga men andra åter behandlades såsom konstanta och slutligen såsom personliga lönetillägg. Löner för i staten icke upptagna tjänster samt gratifikationer uppgingo ibland till ansevärliga belopp såsom 1895, då de stego till 5,510 kr. Gratifikationer utgjorde dock icke de enda löneförbättringar, som tilldelades såsom per-

sonalen, enär tid efter annan åtminstone för några tjänster beviljades partiella löneförhöjningar. Men först genom de af stadsfullmäktige 1897 och 1898 fastställda löneregleringarna kan personalen vid inrättningen anses ha erhållit, i likhet med öfriga å stadens lönestater upptagna tjänsteinnehafvare, en verklig förbättring af sina löner. Därmed tillförsäkrades den ordinarie personalen rätt till ålderstillägg och pension, till bibehållande af lön vid sjukdomsfall samt, under vissa förutsättningar, till åtnjutande af semester. Likaledes tilldelades densamma 1900—1905 af stadsfullmäktige beviljade dyrtidstillägg och 1906, då dyrtidstillägget upphörde, ytterligare förbättrade lönevillkor.¹

Det blefve för vidlyftigt att närmare redogöra för fördelningen af de anslag till löner, som 1844—1864 upptagits i Arbetsinrättningens årliga utgiftsstater. Angående dessa aflöningar torde endast några få sifferuppgifter behöfva angifvas. I den sista af stadsnämnden uppgjorda staten för inrättningen att gälla från och med 1862 års början utgjorde personalens löneförmåner sammanlagdt i kontant lön 11,055 r:dr rmt samt i naturaförmåner 15 lisp. ljus och 42 famnar ved, hvarjämte följande tjänsteinnehafvare åtnjoto fria bostäder, nämligen: en syssloman, två bokhållare, en arbetsförestånderska, en snickeriföreståndare och tre vaktmästare. Under föregående år, då personalen dock var något mindre, uppgick de kontanta aflöningssummorna till afsevärdt mindre belopp: 1856 till 4,140 r:dr 29 sk. 3 r. och 1844—1845 till endast 2,434 r:dr 43 sk. 8 r. b:ko.

Före 1864 bestämdes personalens lönevillkor för hvarje särskildt fall af stadsnämnden, men efter den nuvarande kommunalordningens införande fastställas tjänsteinnehafvares aflöningar af stadsfullmäktige i en årligen uppgjord utgiftsstat. Då personalen vid Arbetsinrättningen synnerligast efter 1864 erhållit förbättrade löneförmåner, torde något mera detaljerade uppgifter angående inrättningens lönestater efter sagda år böra anföras.

Förutom naturaförmåner bestående af fri bostad, 6 famnar björkved och 3 famnar barrved samt 80 skålp. talgljus, åtnjöt sysslomannen 1869 en lön af 2,000 r:dr rmt. Med bibehållande af naturaförmånerna höjdes lönen 1872 till 2,200, 1874 till 2,700, 1879 till 3,000 kr. För den dåvarande tjänsteinnehafvaren ökades lönen 1882 med 600 och 1885 med 1,000 kr. såsom personligt lönetillägg, hvilket vid denne sysslomans afgang bortföll. Lönen fastställdes ånyo 1893 till 3,000 kr. Den delades efter 1897 års lönereglering i lön 2,100 och i tjänstgöringspenningar 900, hvarjämte såsom pensionsunderlag bostad och ved uppskattades till 600 kr. Dessutom tillerkändes sysslomannen efter 5 och 10 års tjänstgöring två ålderstillägg, hvardera å 500 kr. Vidare tilldelades honom 1900—1905 ett årligt dyrtidstillägg med 300 kr. Genom den därefter förnyade allmänna löneregleringen 1906 förbättrades ytterligare sysslomannens liksom den öfriga personalens lönevillkor. — Till de två bokhållarnes aflöningsförmåner hörde 1869 fri bostad med 2 famnar björkved och 2 famnar barrved jämte 30 skålp. talgljus åt hvardera samt en kontant lön af 1,200 r:dr rmt för den ena och 1,000 för den

¹ Jfr Beredningsutskottets utlåtanden och memorial 1897 n:r 102 och 1905 n:r 223.

andra. Den senares lön höjdes 1879 till 1,200 kr. Förutom nämnda naturaförmåner beviljades båda bokhållarne från och med 1874 ett tillfälligt lönetillägg, för hvilket ändamål årligen ställdes till styrelsens förfogande en summa af 1,000 r:dr, af hvilka styrelsen anslog 650 r:dr till den förste bokhållaren och 350 till den andre. Vid löneregleringen 1897 bestämdes dessa löner till 1,600 kr., hvaraf 1,120 i lön och 480 i tjänstgöringspenningar, hvarjämte såsom pensionsunderlag naturaförmånerna uppskattades till 200 kr. Samtidigt beviljades dessa tjänsteinnehafvare två ålderstillägg, hvarterda å 300 kr., och under åren 1900—1905, ett dyrtidstillägg å 200 kr. Den 1896 i stat uppförda tredje bokhållaren kom efter 1897 års lönereglering i åtnjutande af samma lönevillkor som de äldre. — I vaktmästarnes aflöning ha äfven efter 1864 förbättringar företagits. Deras löneförmåner beräknades 1869 till 540 r:dr jämte fri bostad med 1 famn björkved och 2 famnar barrved. Den kontanta lönen höjdes 1874 till 720 och 1877 till 900 kr. hvarefter den ytterligare ökades 1891 till 1,000. Genom 1898 års lönereglering, som icke förändrade begynnelselönen, tillerkändes dessa tjänsteinnehafvare ett ålderstillägg å 100 kr. och dessutom pensionsrätt. Under 1900—1905 åtnjoto de äfven ett dyrtidstillägg å 100 kr. — Det bör tilläggas, att öfriga tjänsteinnehafvares löneförmåner under ifrågavarande tidrymd likaledes höjts i allmänhet efter analoga beräkningsgrunder. — Den för 1904 gällande lönestaten¹ upptager — Syssloman: lön 2,100 och tjänstgöringspenningar 900 eller tillsammans 3,000 kr. samt 2 ålderstillägg, hvarterda å 500 kr., dessutom bostad och ved, uppskattade till 600 kr. — Predikant: arfvode 800 kr. — Organist och försångare: arfvode 200 kr. — Läkare: arfvode 1,500 kr. — Protokollsförare: arfvode 400 kr. — Tre bokhållare, hvar och en: lön 1,120 och tjänstgöringspenningar 480 eller tillsammans 1,600 kr. samt 2 ålderstillägg, hvarterda å 300 kr., dessutom bostad och ved uppskattade till 200 kr. — Förestånderska: arfvode 900 kr. jämte bostad och ved. — Snickeriföreståndare: arfvode 1,000 kr. jämte bostad och ved eller ersättning därför. — Stenhuggeriföreståndare: arfvode 1,000 kr. samt i gratifikation 100 kr., dessutom bostad och ved jämte ersättning för ljus. — Maskinist: lön 900 kr. samt ett ålderstillägg å 100 kr., dessutom bostad och ved uppskattade till 200 kr. — Sex vaktmästare, hvar och en: lön 900 kr. samt ett ålderstillägg å 100 kr., dessutom bostad och ved uppskattade till 200 kr. — Portvakt: lön 1,000 kr., dessutom bostad och ved jämte ersättning för ljus. — Sjuksköterska: arfvode 150 kr. — Köksförestånderska: lön 700 kr. samt ett ålderstillägg å 100 kr., dessutom bostad och ved, uppskattade till 100 kr. jämte kost, uppskattad till 200 kr. — I öfrigt upptager denna stat anslag till extra biträden vid stenhuggeriet, vid filialen, i köket, vid vedförsäljningen m. m. till ett belopp af 3,760 kr. samt 2,060 kr. för tillfälliga dyrtidstillägg.

¹ Jämte förslag till omorganisation af Arbetsinrättningen afgaf den styrelse, som 1904 hade ledningen af inrättningen, förslag till en ny stat för inrättningen. I hufvudsak gillades den sålunda framlagda staten af fattigvårdsnämnden och fastställdes 1905 af stadsfullmäktige att gälla från och med det följande året. — Jämförd med 1904 års stat upptager den nya lönestaten dels »icke få nya tjänster», dels »ökade aflöningsförmåner för personalen» vid inrättningen.

Det behöfver knappast sägas, att, oaktadt lönernas ofta öfverklagade knapphet, har brist på sökande till ledigvarande platser vid Arbetsinrättningen aldrig förefunnits. Då det 1844 var fråga om anställning af den första personalen, hade styrelsen valet, såsom protokollet säger, »mellan anmälde 100 sökande».¹ Äfven om under senare åren antalet sökande till ledigförklarade tjänster något nedgått, har det dock alltid varit högst betydligt. Kanske har man småningom lärt sig inse, att också för tjänstgöring vid Arbetsinrättningen erfordras numera helt andra kvalifikationer än fordom. Det är själfklart, att till syssloman, hvilken därjämte skall vara inrättningens redogörare, kan endast utses en i ekonomiskt afseende själfständig man. Men ett lika oafvisligt villkor är, såsom 1870 års fattigvårdskommitterade framhöllo, att till befattningen antagas endast »praktiskt dugliga, ordentliga personer», ty, tillägga kommitterade, »på sättet huru en arbetsanstalt skötes, och på den tukt och ordning, som der hålles, beror till stor del inrättningens gagn». Erfarenheten från gångna tider har till alla delar bevisat riktigheten af kommitterades åsikt. Inrättningens ändamålsenliga skötsel har berott och kommer allt fortfarande att bero i främsta rummet på föreståndarens duglighet och samvetsgrannhet. Men äfven hos den öfriga personalen måste finnas särskilda kvalifikationer, som göra hvar och en i sin stad lämplig att uppfylla föreskrifna åligganden. Enligt den nu gällande organisationen är det icke tillfyllest, att en bokhållare kan med reda och ordning föra en eller flera räkenskapsböcker. Hos honom måste förutsättas exempelvis äfven säker varukännedom för kontroll af ingående leveranser af varor och deras lämpliga behandling. Slutligen ligger det den största vikt däruppå, att den bevakningspersonal, som har sig anförtrodd den ständiga tillsynen öfver hjonen, äger den själfbehärskning och det jämnmod samt därjämte den arbetsdrift och yrkeskunnighet, som äro nödvändiga förutsättningar för arbetsledare och bevakningsmän vid inrättningen.

»Allestädes der Arbetsanstalter finnas, men framför allt vid Arbetshus är», enligt förut nämnda kommitterades mening, »nödvändigt att för dem noga reglementeras». Samma grundsats tyckes styrelsen allt ifrån inrättningens början ha hyllat. I själfva verket är det helt naturligt att en styrelse är angelägen om att för sina underlydande utfärda detaljerade föreskrifter. Dylika underlätta i väsentlig grad samarbetet mellan öfverordnade och underordnade. De lämna hvarje tjänsteinnehafvare kunskap om sina

¹ Då 1867 en tjänst såsom »öfveruppsyningsman för de yttre arbetena» d. v. s. gaturenhållningen förklarades ledig, anmälde sig ett större antal sökande, hvilkas föregående verksamhet varit: slottsknekt, f. d. sockerbagare, f. d. handlande, f. d. klädesfabrikör, f. d. inspektor, f. d. poliskonstapel, handelsbokhållare, målarmästare, bruksbokhållare, bruksförvaltare, f. d. landtbrukare, f. d. kassör, skrifvare, f. d. konstförvant, f. d. stadsfiskal, handelsombud, byggmästare, f. d. kronolänsman, sjökaptan, handlande, ångbåtsbefälhafvare, urmakare, f. d. bagare, förste konstapel, vice korporal, snickarmästare, nivellör, f. d. sergeant, vidare ett antal snickargesällar, murargesällar och kakelugnsmakargesällar samt f. d. betjänter och drängar. — Öfveruppsyningsmannen skulle ha under sin ledning och uppsikt 5 och stundom flera tillsyningsmän samt 200 à 300 hjon, som större delen af dagen arbetade spridda inom olika stadsdelar.

åligganden och bereda styrelsen möjlighet att utöfva ett konstant inflytande på den anställda personalens uppträdande och handlingssätt. Där styrelsen underlåter att utfärda noggranna instruktioner eller försummar att öfvervaka deras efterlefnad, löper den fara att snart blifva främmande för anstaltens ledning och verksamhet.

Samtidigt med Arbetshusets öppnande 1844 hade styrelsen utarbetat instruktioner för sysslomannen, magasinsförvaltaren, förestånderskan, tillsyningsmännen, kokerskan, tvätterskan och portvakten.¹ Sedermera, allt efter som nya tjänster tillsattes, utfärdades likaledes för dessa mer eller mindre omständiga bestämmelser.² Tyvärr saknas alla dessa föreskrifter såväl i nämndens som i inrättningens arkiv.³

Den äldsta instruktion, som numera finnes i behåll, är den, som styrelsen 1869 utfärdade för tjänstemän och betjante vid inrättningen.⁴ Denna innefattar bestämmelser för de vid samma tid anställda tjänsteinnehafvare: syssloman, protokollsförare, läkare, predikant, bokhållare, snickareföreståndare, arbetsförestånderska, köksförestånderska, vaktmästare och portvakt. Instruktionen blef oförändradt gällande intill dess att styrelsen 1905 utarbetade och utfärdade en ny instruktion,⁵ som skulle lända till efterrättelse från och med 1906, då man ansåg, att den bebådade omorganisatio- nen af Arbetsinrättningen borde företagas eller samtidigt med inrättningens inflyttning i de nya lokalerna vid Maria Bangatan.

Utan ändamål vore att lämna en utförligare framställning af alla de förpliktelser, som i 1869 års instruktion åläggas hvar och en af de tjänstgörande vid inrättningen. Endast några viktigare punkter komma här att beröras. — Den inom inrättningen boende personalen har tvifvelsutan haft

¹ Föreskrifter för den inre ordningen inom Stockholms Allmänna Arbetshus, fastställda den 30 dec. 1844.

² Sådana voro: Instruktion för Sysslomannen och Bokhållaren m. fl. tjänstgörande, utfärdad den 26 juni 1847; Instruktion för Predikanten, utfärdad den 12 april 1854 m. fl.

³ Om göromålets fördelning 1844 mellan den första ordinarie personalen lämnas endast en antydning i stadsnämndens protokoll den 16 september 1844, då nämnden beslöt, att vid inrättningen anställdes: »en Syssloman eller den som skall vara Föreståndare för Arbetsinrättningen; en Materialförvaltare, som har hand om materialerna, emottager och till arbetarne utlemnar desamma; en Förestånderska eller den som har uppsigten öfver qvinnspersonalen, så väl deras arbeten som deras sedliga förhållande; samt en 1:ste och en 2:dre Tillsyningsman, hvilka hafva inseende öfver arbetarne och arbetena i de särskilda facken, och af hvilka den sistnämnde, som helst bör vara gift, tillika skall blifva Portvakt».

⁴ Instruktion för de vid Stockholms stads Arbets-Inrättning anställda tjänstemän och betjening. Af styrelsen utfärdad den 16 Oktober 1869. Instruktionen skulle lända till efterrättelse från och med den 1 januari 1870. — Kort därefter fastställdes: Instruktion för Tillsyningsmännen vid den gatuhållning, som besörjes genom Stockholms stads Arbets-Inrättning. Af styrelsen utfärdad den 8 November 1869.

⁵ Instruktion för de vid Stockholms stads Arbets- och försörjningsinrättning anställda tjänstemän och betjante. Af styrelsen den 15 december 1905 fastställd att lända till efterrättelse från och med den 1 januari 1906. — Denna instruktion innehåller föreskrifter för följande tjänsteinnehafvare: syssloman, biträdande syssloman, läkare, protokollsförare, predikant, bokhållare, arbetsföreståndare, tvättförestånderska, köksförestånderska, sjukvårdsförestånderska, maskinist, maskinistbiträde och vaktmästare. — Instruktionen innehåller äfven en »Dagordning» angifvande rutinen inom inrättningen.

sig ålagd den strängaste tjänstgöringen. »Bokhållarne, Arbetsförestånderskan, Vaktmästarne och Portvakten må icke någon söckendag, utan tillstånd af Sysslomannen, lemna Inrättningen, och icke heller å sön- och högtidsdagar derifrån bortgå utan anmälan hos Sysslomannen, hvilken eger pröfva och bestämma, huruvida deras biträde å sådana dagar i större eller mindre mon erfordras». En nödvändig bestämmelse var, att dessa tjänsteinnehafvare skulle, liksom sysslomannen egna sin tid och sin verksamhet uteslutande åt den innehafda befattningen vid inrättningen. Om i öfrigt personalens åligganden i ett och annat afseende voro mindre väl fördelade, torde detta ha berott på det skäligen ringa antal tjänstemän och betjante vid inrättningen. — En af bokhållarne, som därjämte var skyldig att tjänstgöra på kontoret, hade vården af inrättningens alla lösören och inventarier samt ansvaret för levereringsmagasinet. — Arbetsföreståndaren hade ledningen af allt yrkesarbete med undantag af arbetena i smedjan samt i skomakeri- och skradderiverkstäderna, hvilka senare slags arbeten skulle öfvervakas af två bland vaktmästarne. Två andra vaktmästare hade uppsikten, den ene öfver alla grofarbeten inom inrättningen, den andre öfver arbetena i vedgården. För tillsyn öfver stenhuggeriarbetena var en särskild arbetsledare anställd, för hvilken dock inga föreskrifter utfärdats. — Förestånderskan för den kvinnliga afdelningen hade under sin vård alla kvinnliga hjon och ansvarade för upprätthållandet af ordning, sedlighet och arbetssamhet inom afdelningen. — De fyra vaktmästarne bestredo, förutom omnämnda ledning af en del arbeten, all bevakningstjänst. Troligen på grund häraf betonas särskildt under föreskrifterna för dem vissa förpliktelser, hvilka dock borde ha ansetts tillämpliga för hela personalen och således ha anförts under allmänna bestämmelser. Instruktionen säger: »Vaktmästarne, hvilka böra åt sina befattningar uteslutande egna sin tid och verksamhet, skola vara ordentliga, påpassliga och nyktra, noga fullgöra de föreskrifter, som i denna instruktion äro dem meddelade eller i öfrigt dem i tjensten af Sysslomannen lemnas, samt med allvar, men tillika med foglighet och välvilja bemöta de å Inrättningen intagna hjon. — — — Ej må Vaktmästare, hans hustru, barn eller tjenstefolk till något å Inrättningen intaget hjon försälja eller annorledes, mot eller utan betalning, utdela brännvin eller andra spirituosa drycker, eller i något slags handel med hjon annorledes sig inlåta, eller af hjon fordra eller begära något slags enskildt arbete eller handräckning, utan Sysslomannens i sistnämnda hänseende särskildt meddelade tillstånd. — Personalen anställdes vid inrättningen under villkor och förutsättningar, som instruktionen sålunda angifver: »Samtlige tjänstemän och betjente antagas af Styrelsen medelst kontrakt eller protokollsutdrag, uppå ett års tid, med förbehållen ömsesidig rätt till uppsägning Trenne månader före det löpande årets utgång; dock att Styrelsen, derest några af tjänstemännen eller betjeningen skulle, under utöfningen af sina åligganden, låta komma sig till last sådan förseelse, att Styrelsen förty anser den felaktige icke vidare kunna, utan men för Inrättningen eller göromålens behöriga handhafvande, vid sin befattning bibehållas, eger att den felaktige jemväl inom kortare uppsägningstid, eller i svårare fall, äfven genast entlediga».

Glädjande är att säga, att ganska sällan ha de strängare bestämmelserna i dessa föreskrifter behöft tillämpas. Om under Arbetsinrättningens mångåriga bestånd beklagliga händelser någon gång inträffat genom en eller annan tjänsteinnehafvares pliktförgätenhet, får därefter icke en stor och aktningsvärd tjänstemannakår bedömas. Tjänsteinnehafvare ha äfven mer än en gång varit utsatta för obestyrkta anklagelser. Men, dess bättre, har tiden utplånat minnet af dylika tilldragelser, och styrelsen har kunnat sätta sin fulla tillit till den anställda personalens redbarhet, ordningssinne och vaksamhet, hvilka egenskaper i all synnerhet utmärka den nuvarande tjänstemannakåren vid Arbetsinrättningen.

Tjänstgörande personal åren 1844—1904.

Sysslomän.¹

Majoren Gustaf Ludv. Ehrling	$\frac{1}{11}$ 1844— $\frac{31}{12}$ 1846
Inspektoren S. Zimmerman	$\frac{1}{1}$ 1847— $\frac{31}{12}$ 1863
Poliskommissarien Viktor Theodor Ramsten	$\frac{1}{1}$ 1864— $\frac{31}{12}$ 1874
Kaptenen Albert Julius Sundbaum	$\frac{1}{1}$ 1875— $\frac{31}{1}$ 1878
Underlöjtnanten Carl August Hörnstein	$\frac{1}{2}$ 1878— $\frac{8}{4}$ 1879
Sjökaptenen F. J. W. Kempff	$\frac{1}{5}$ 1879— $\frac{1}{8}$ 1892
Löjtnanten P. G. J. Nisbeth	$\frac{1}{8}$ 1892— $\frac{28}{5}$ 1901
Sjökaptenen P. Odelmark	$\frac{1}{7}$ 1901— $\frac{15}{7}$ 1903
Biträdande sysslomannen Gust. Johansson	$\frac{16}{7}$ 1903— $\frac{31}{12}$ 1904

Predikanter.²

Fångpredikanten P. M. Wallinder	$\frac{1}{6}$ 1845— $\frac{1}{3}$ 1852
Pastorsadjunkten A. E. Afzelius	$\frac{1}{3}$ 1852— $\frac{1}{2}$ 1853
Komministersadjunkten Johan Elof Brinck	$\frac{1}{2}$ 1853— $\frac{31}{3}$ 1854
Pastorsadjunkten Johan Axel Olin	$\frac{1}{4}$ 1854— $\frac{30}{6}$ 1854
Komministersadjunkten Gustaf Sellman	$\frac{1}{7}$ 1854— $\frac{1}{4}$ 1859
Kateketen Johan Zakarias Gustaf Wikström	$\frac{1}{4}$ 1859— $\frac{1}{5}$ 1864
Komministern Frans Theodor Ehrling	$\frac{1}{5}$ 1864— $\frac{1}{5}$ 1868

¹ Vid Arbetsinrättningen har efter 1904 tjänstgjort såsom syssloman prokuristen A. W. Zetterlund och, sedan han i samma egenskap i maj 1905 förflyttats till Allmänna försörjningsinrättningen, befordrades samtidigt sysslomannen vid denna senare inrättning Hj. M. Petri till syssloman vid Arbetsinrättningen, hvars föreståndare han fortfarande är. Såsom biträdande syssloman vid inrättningen antogs i juni 1905 arbetsföreståndaren vid Allmänna försörjningsinrättningen N. G. Brusén. — Från 1906 aflönas dessa och öfriga vid Arbetsinrättningen anställda tjänsteinnehafvare efter en af styrelsen föreslagen ny lönestat, som 1905 fastställdes af stadsfullmäktige.

² I förevarande förteckning är icke upptagen den vid Arbetsinrättningen 1854—1857 anställda läraren, Collega Scholæ G. Ringqwist, som skulle lämna barnen undervisning hufvudsakligen i läsning och skrifning. Efter sistnämnda är anförtroddes denna skolundervisning liksom slöjdundervisningen åt lärarne vid stadens Uppfostringsanstalt för gossar.

Pastorsadjunkten Frans Aug. Lindström	1/5 1868—30/4 1876
Kapellpredikanten August Alfr. Eriksson	1/5 1876—23/11 1900
Vice komministern N. J. Welinder	12/12 1900

Organister och försångare.

Orgelnisten A. J. Allard	15/12 1853—1/7 1857
» Lars August Lund	1/7 1857—31/12 1868
» Fritiof Lindholm	1/1 1869—31/3 1869
» Jonas Henrik Åberg	1/4 1869—1/10 1873
» Anna Håkansson	1/10 1873—15/1 1886
» Henr. Melcker Ekblom	15/1 1886

Läkare.

Doktorn C. O. Ekecrantz	7/5 1845—10/10 1870
» C. O. W. Ekecrantz	10/10 1870—15/2 1879
» V. Lundin	15/2 1879

Protokollsförare.

Notarien C. W. Norbin	25/1 1845—31/10 1846
» Theodor Elfstedt	1/11 1846—14/6 1854
» C. R. Ulf sax	14/6 1854—31/12 1901
T. f. Sekreteraren i kungl. kammarrätten John August Lybeck	1/1 1902

Bokhållare.

Magasinsskrifvaren J. E. Låstbom	1/11 1844—31/3 1855
Bokhållaren G. A. Halldin	20/1 1847—30/9 1847
» G. Seipel	1/10 1847—31/12 1851
Kamreraren J. F. Edman	1/1 1852—15/10 1897
Förste konstapeln vid flottan Joh. Gust. Bergström	1/5 1855—14/10 1858
Förre handlanden K. W. Risbeck	14/10 1858—31/12 1859
Bokhållaren E. F. Nordeman	1/1 1860—1/5 1898
» Petter Edvard Sjöström	1/1 1870—1/10 1873
Förre handlanden Jacob Joachim Hagman	1/10 1873—27/2 1885
» » C. J. A. Haglund	27/2 1885—31/12 1900
Bokhållaren F. L. Bonté	1/1 1886
» O. Kullberg	1/5 1898
» C. A. Lindblom	1/1 1901

Arbetsförestånderskor.

Fröken Christina Sundberg	1/11 1844—12/1 1872
» Hilda Ekberg	12/1 1872—31/12 1873
» Charlotta Lundgren	1/1 1874—31/12 1876
» Matilda Andersson	1/1 1877—1/4 1880

Fru Maria Olsson	$\frac{1}{4}$ 1880— $\frac{31}{12}$ 1893
Fröken A. K. Wallin	$\frac{1}{1}$ 1894

Köksförestånderskor.

Fröken L. B. Wallerström	$\frac{1}{1}$ 1870— $\frac{31}{12}$ 1900
» R. M. L. Lundal	$\frac{1}{1}$ 1901

Snickeriföreståndare.

Snickaren A. Elander	$\frac{1}{4}$ 1852— $\frac{1}{6}$ 1853
» C. F. Becker	$\frac{1}{6}$ 1853— $\frac{31}{12}$ 1857
» Sven Johansson	$\frac{1}{1}$ 1858— $\frac{30}{4}$ 1861
» J. A. F. Rundblad	$\frac{1}{5}$ 1861— $\frac{31}{12}$ 1900
» G. E. Björkgren	$\frac{1}{1}$ 1901

Stenhuggeriföreståndare.

Stenhuggaren F. O. Eriksson	1876— 1882
» L. P. Eriksson	$\frac{1}{3}$ 1883

Maskinister.

Maskinisten J. Bonnevier	$\frac{16}{5}$ 1873— $\frac{23}{11}$ 1873
» Sven Persson	$\frac{23}{11}$ 1873— $\frac{1}{4}$ 1874
» C. J. Otter	$\frac{1}{4}$ 1874— $\frac{30}{9}$ 1876
» Svante Melander	$\frac{1}{10}$ 1876— $\frac{31}{12}$ 1898
» S. F. Melander	$\frac{1}{1}$ 1899

Tillsyningsmän eller vaktmästare.¹

Förste tillsyningsman: Vaktmästaren A. Ångman	$\frac{1}{11}$ 1844 — $\frac{14}{12}$ 1844
Andre tillsyningsman: Förre inspektoren Fredrik Söderström	$\frac{1}{11}$ 1844— $\frac{1}{7}$ 1849
» » Klockareeleven Widerberg	$\frac{14}{12}$ 1844— $\frac{7}{4}$ 1845
» » Förre polismannen Gustafsson	$\frac{10}{5}$ 1845— $\frac{24}{4}$ 1849

¹ Bland Arbetsinrättningens handlingar saknas förteckning å tjänsteinnehafvare. Alla här anförda uppgifter äro hämtade ur styrelsens protokoll. — Egendomligt nog anställdes ända intill 1885 vaktmästarne vid inrättningen af sysslomannen, oaktadt föreskrifter i 1864 års reglemente bestämde, att äfven desse skulle antagas af styrelsen. Emellertid tyckes sysslomannen ha haft skyldighet att för styrelsen anmäla dem, han sålunda antog i inrättningens tjänst, utom kanske tillsyningsmännen för gatuhållningen, hvarför också upplysningar om desse saknas i protokollen. I protokollet den 6 oktober 1847 omnämnes likväl, att styrelsen uppdragit åt den vid inrättningen anställde vaktmästaren F. Söderström »att tillsviðare intill årets slut och emot ett särskildt arvode af 10 R:dr B:co i månaden hafva närmaste tillsyn öfver gatuhållningens behöriga fullgörande, med förbindelse att ansvara för de böter, som möjligen för försummelse härvid kunna Arbetshuset ådömas». Vid denna tid hade inrättningen åtagit sig gatuhållningen för 24 egendomar. — Det högsta antalet tillsyningsmän, som samtidigt varit anställda vid ifrågavarande arbeten har uppgått till 5 förutom tillfälliga biträden under vintermånaderna. De ställdes 1869 under ledning af en öfveruppsyningsman. Till följd af de stora förluster, som gatuhållningen under flera år, särskildt 1874 och 1875, förorsakade, upphörde inrättningen med denna verksamhet och indrog dithörande tjänster.

Vaktmästare: Törnqvist	1849— $\frac{1}{10}$ 1853
» Lindblom	1849— $\frac{1}{9}$ 1850
» Joh. Lindgren	$\frac{1}{4}$ 1851— $\frac{31}{12}$ 1889
» J. E. Nätt	$\frac{1}{10}$ 1853— 1855
» F. T. Schös	$\frac{3}{9}$ 1855— $\frac{1}{4}$ 1858
» C. J. Säfström	1858— $\frac{7}{12}$ 1860
» C. J. Andersson	1860— 1860
» G. T. Sjögren	$\frac{1}{10}$ 1855— $\frac{31}{8}$ 1888
» R. F. Jern	$\frac{15}{2}$ 1861— 1869
» C. J. Josefsson	1870— $\frac{1}{2}$ 1875
» J. P. Rundberg	1870— 1873
» P. A. Pettersson	1869— $\frac{1}{5}$ 1870
» J. F. Holm	$\frac{13}{12}$ 1873— $\frac{10}{1}$ 1874
» A. P. Lundgren	$\frac{10}{1}$ 1874— 1874
» E. Blomberg	1875— $\frac{1}{7}$ 1899
» C. F. Karlsson	$\frac{1}{2}$ 1874— $\frac{30}{3}$ 1874
» C. J. Nilsson	$\frac{1}{4}$ 1874— $\frac{31}{12}$ 1901
» K. J. Källander	$\frac{21}{8}$ 1878— $\frac{31}{12}$ 1900
» C. L. Bohlin	$\frac{15}{9}$ 1878— $\frac{13}{6}$ 1885
» F. Moberg	$\frac{1}{5}$ 1880— $\frac{31}{12}$ 1900
» P. E. Edholm	$\frac{1}{10}$ 1883
» J. Ekenberg	$\frac{1}{7}$ 1885
» K. T. Berggren	$\frac{1}{7}$ 1893
» V. E. Johansson	$\frac{1}{10}$ 1899
» A. J. Bergqvist	$\frac{1}{1}$ 1901
» J. A. Stark	$\frac{1}{1}$ 1901
» J. A. F. Malm	$\frac{1}{1}$ 1902
» B. J. Lööw	$\frac{10}{12}$ 1902— $\frac{31}{6}$ 1904
» C. W. Brandt	$\frac{11}{12}$ 1902
» J. R. L. Wigstrand	$\frac{2}{3}$ 1903

5.

Indelning af Arbetsinrättningens skyddslingar. — Inrättningens byggnader och lokaler. — Behandling och sysselsättning af de inom inrättningen härbergerade. — Statistiska uppgifter.

Om nyttan och nödvändigheten af en arbetsanstalt för sysslolösa bland stadens fattiga befolkning torde, sedan inrättningen öppnades, inga skiljaktiga meningar ha varit rådande. Redan 1845 års revisorer tvekade icke att tillkännagifva sin fasta öfvertygelse om behovet för Stockholm af en sådan Arbetsanstalt, der sökande erhålla arbete till verkställande i egna

hemvist, och hvarest fattige, som kunna, men ej vilja sig lofligen försörja, utan beträdas med betlande, må för dagen hållas till nyttig sysselsättning». Och 1846 års revisorer framhöllo, »att Hufvudstaden stadnar i stor förbindelse hos de personer, som tillvägabragt, understödt och förvaltadt denna Inrättning, hvilkens tillvaro tvifvels utan innefattar en af de väsendtligaste och viktigaste förbättringar fattigvårds-organisationen någonsin vunnit».

Arbetsanstalten har under sin 70-åriga verksamhet oafbrutet fullföljt sin uppgift. De kunna räknas i mångtusende de män och kvinnor, som funnit hjälp och skydd i inrättningen. Skaror af olyckliga ha gått dit för att mot en om ock ringa penning erhålla någon arbetsförtjänst; men flertalet ha därstädes sökt en tillfällig fristad, som kunde bärga dem från nöd och elände samt jämväl bereda dem tillfälle att genom flit och ordentlighet åter blifva arbetsdugliga människor.

De utvägar, som arbetsanstalten haft att tillgå för att bistå de olyckliga, ha varit att åt nödställda kvinnor bereda arbete i hemmen genom utlämnandet af materialier från inrättningens levereringsmagasin, att mottaga i inrättningen arbetslösa män och förskaffa dem därstädes lämpligt arbete för dagen och slutligen att inom inrättningen härberga män och kvinnor samt lämna dem lifvets nödort mot skyldighet att i mån af krafter och duglighet verkställa förefintligt arbete för inrättningens räkning.

Genom att lämna arbetsförtjänst åt de två första grupperna af hjälpbehöfvande, hvilka icke saknade hemvist men arbetstillfälle, har inrättningen fortsatt den verksamhet, som det Frivilliga arbetshuset dessförinnan hade utöfvat ehuru utan att ha lyckats utsträcka densamma, såsom ämnadt var, till anskaffande af sysselsättning äfven åt män.

Levereringsmagasinet utgjorde en underafdelning af arbetsanstalten och förestods af materialbokhållaren vid inrättningen. Lokalen bestod af ett par förrådsrum och ett yttre rum med ingång från Stora Glasbruksgatan. Där mottogos de arbetssökande och där utdelades till dem lämpligt arbete. För att erhålla arbete från levereringsmagasinet måste sökanden om sin medellöshet förete intyg af ordningsman eller senare af roteman. För magasinets räkning uppköptes, förutom en del arbetsredskap såsom hasplar, spinnrockar m. m., hvilka fingo utlånas åt arbetstagare, råvaror bestående förnämligast af lin-, ylle- och bomullsgarner. Af dessa råvaror utlämnades mindre partier till de behöfvande, som skulle förarbeta dem i sina hem. Vid inlämnandet af de förfärdigade artiklarna utbetalte magasinet därför en efter fastställd taxa bestämd arbetspenning. De arbeten, som sålunda af fattiga kvinnor verkstälts, ha hufvudsakligen varit väfning, spinning och strumpstickning. Då allt större svårighet uppstod att återskaffa de utlånta arbetsredskapen — exempelvis uppgick 1857 antalet af förkomna verktyg, hvilka »oaktadt fleråriga efterforskningar» icke kunde återfinnas, till icke mindre än 144 spinnrockar och 188 hasplar — beslöts, att arbetsredskap icke vidare skulle utlånas. Till följd häraf blefvo de arbetssökande hänvisade nästan uteslutande till strumpstickning. Denna stickning, hvars för-

delar direktionen för det Frivilliga arbetshuset en gång så ifrigt framhållit, bedrefs emellertid i den omfattningen, att strumpor inlämnades i så stora kvantiteter och kanske äfven af så olika kvaliteter, att det knappt blef möjligt att för dem finna afsättning.

Till försäljning af varor hade direktionen för det äldre Arbetshuset i egendomen vid Götgatan öppnat en salubod, hvilken för samma ändamål äfvenledes användes af den nya inrättningens styrelse. Vid egendomens försäljning 1857 flyttades boden till en hyrd lokal vid Carl Johans torg, där den fanns kvar i slutet på 60-talet och begagnades såsom försäljningslokal jämväl af Allmänna Skyddsföreningen och Allmänna försörjningsinrättningen, hvilken senare också för fattiga kvinnor öppenhöll ett levereringsmagasin. Varorna såldes efter en inom lokalen uppsatt taxa och vid hvarje föremål fästadt prismärke. Då afsättningen gick allt för trögt — och häröfver klagades ständigt — företogs försäljning genom offentlig auktion, hvilket än mer tryckte ner varupriserna. Denna utväg måste dock ganska ofta anlitas »till undvikande af lagrets allt för stora tillväxt». Med ett ord levereringsmagasinet lämnade så godt som aldrig någon vinst men under vissa år betydande förlust. Det oaktadt förordade såväl styrelsen som revisorerne magasinets fortsatta verksamhet »såsom särdeles välgörande för en mängd medellösa personer af kvinnökönet, hvilka i saknad af denna utväg, skulle hafva största svårighet att på ärligt sätt kunna förskaffa sig det tarfligaste uppehälle». Levereringsmagasinet förmådde äfven väcka intresse hos allmänheten, som fann denna form att hjälpa de fattiga synnerligen tilltalande. Såsom ett bevis härpå kan anföras, att då drottning Desideria och kronprinsessan Josephina 1845 besökte inrättningen, lät drottningen öfverlämna 1,000 r:dr b:ko, som skulle användas att bereda hjälp åt de fattigaste arbeterskorna vid magasinet.

Emellertid upphörde levereringsmagasinet af sig själf 1905, enär sedan dess icke någon arbetssökande där infunnit sig. Under åren har från magasinet utlämnats sammanräknadt öfver 150,000 partier råvara. Närmare uppgifter angående den årliga frekvensen därstädes finnas angifna å här- efter införda tabeller¹. Af dessa ses, huru på senare tider antalet arbetssökande alltjämt, synnerligast efter 1852, nedgått och 1904 bestod af endast ett ringa antal personer. De sista strumpstickerskorna utgjordes af omkring 80 äldre kvinnor, de flesta tillhörande det södra ålderdomshemmet. De erhöilo i arbetslön 37 öre för ett par helstrumpor och 20 öre för ett par halfstrumpor. Under sagda år aflämnades till magasinet 1,452 par långstrumpor af ullgarn och 1,339 par halfstrumpor af bomullsgarn.

Mera maktpåliggande har, särskildt under tryckta tider, inrättningens uppgift varit att mottaga och för dagen sysselsätta arbetslösa män. De bekymmersammaste åren i detta hänseende voro 1846, då missväxt drabbat flera delar af landet, till följd hvaraf inflyttningar af arbetare från landsorten till hufvudstaden i oroande grad tilltogo, och vidare 1866—1869 samt 1885—1895, då af flera samverkande orsaker arbetsbrist och bostadsbrist hemsökte den fattigare befolkningen i Stockholm.

¹ Se Statistiska uppgifter, tabell 1, anmärkningar, s. 392.

Uppgiften att bereda arbete för dagen åt arbetslösa hade allt ifrån början varit en af inrättningens hufvudändamål, ehuru den i 1873 och därefter i 1886 års reglemente framställdes i något mera sväfvande ordalag än förut. Redan under vintern 1845 sysselsatte inrättningen dagligen 30 à 40 barackhjon, hvilket icke torde ha varit så lätt, enär i styrelsens protokoll säges, »att de icke visat håg för arbete». Under en följd af år bereddes dylika hjon arbete vid inrättningen företrädesvis med vedsågning. Såsom ersättning härför erhöles de kost samt »nödigt snus» och ibland några gamla klädespersedlar. Men förutom barackhjonerna gingo många andra fattiga sysslolösa, hvarför stadsnämnden 1852 gjorde hemställan till styrelsen »att föranstalta några sådana mera omfattande arbeten, dervid fattiga arbetssökande, som ej å Arbetshuset intogos, kunde erhålla passande sysselsättning». För sitt arbete skulle de af inrättningen åtnjuta kost samt en dagspenning, hvilken 1857 bestämdes till 12 öre men 1860 sänktes till 10 öre. Dessa nödställda bestodo af sjömän, handverkare och annat arbetsfolk, som icke saknade bostad men arbetsförtjänst. De sysselsattes nästan uteslutande med grof- arbete såsom vedsågning, gaturenhållning, stenslagning m. m. Vanligen uppgick deras antal till ett 60-tal personer om dagen, men under svåra år kommo allt flera till inrättningen. Bristen på utrymme, svårigheten att anskaffa lämpligt arbete, omöjligheten att bland dessa vandrande skaror upprätthålla ordning och disciplin föranledde styrelsen att tid efter annan vädja till drätsel- nämnden, för att denna skulle vid stadens arbeten använda arbetslösa. Slutligen måste Arbetsinrättningen alldeles upphöra att mottaga arbetssökande för dagen.

Den förnämsta men också den svåraste uppgiften, som inrättningen har haft att fullgöra, är att härbergera och sysselsätta dels personer, som för lag- öfverträdelser dömts till allmänt arbete, eller som haft att aftjäna skuld till fattigvården för beviljad understöd, dels sådana, som nödgats att själfmant anhålla om skydd inom arbetsanstalten. Dessa till inrättningen remitterade hjon kunna således särskiljas i två kategorier, den ena bestående af frivilliga, den andra af icke frivilliga. Till frivilliga räknas de, som af trängande nöd eller andra orsaker anmäla sig hos polis- eller fattigvårdsmyndigheten till upptagning i anstalten. Till icke frivilliga höra numera endast de, som interneras i inrättningen för att genom arbete återgälda iråkad skuld till fattigvården. Men intill 1886 insattes äfven därstädes arbetsdömda, och än i dag öfversändas dit personer, som göra sig skyldiga till bettlande eller befinnas sakna arbete och hemvist.

Tyvär måste såsom icke frivilliga äfven betraktas de barn, som under en lång följd af år remitterats till arbetsanstalten. Öfvergifna eller vanvårdade af sina föräldrar ställdes de under fattigvårdens hägn, och denna hade icke annat hem att gifva dem än Arbetsinrättningen. Det var mer än ett misstag, till hvilket vederbörande myndigheter gjorde sig skyldiga, då de tillåto, att helt unga barn sändes till en anstalt afsedd för sysslolösa och fördärfvade människor. Man glömde de kraftiga protester och varningar, som jämt och ständigt upprepats mot en dylik barnavård. Gångna tidens erfarenhet hade ådagalagt, att en sammanblandning af minderåriga barn

med afsigkomna individer alstrar för barnen moraliskt och fysiskt för-
 därft. Så hade fallet varit under århundraden, då barn upptogos i stadens
 häkten, hospital, fattigstugor eller försörjningshus. Styrelsen, som hyste
 de största farhågor för barnens vistande inom inrättningen, tröttnade icke
 att påkalla nämndens ingripande för att förebygga ett så bedröfligt miss-
 förhållande. Såsom ett bevis härpå må anföras ett utdrag ur 1859 års
 styrelseberättelse¹. »Då å Arbetshuset finnas intagna äfven barn, nemligen
 icke mindre än 18 gossar och 11 flickor, några till och med endast 11 år
 gamla, anser Direktionen sig böra begagna detta tillfälle att ytterligare fästa
 Stads-Nämndens uppmärksamhet å ett förhållande, lika mycket stridande
 mot Inrättningens ändamål, som det är för barnen sjelfva förderfligt. Ar-
 betshuset, icke afsedt för barnavård, kan icke heller skydda dessa barn för
 de dagliga inflytelserna från den stora, mer eller mindre vanartiga persö-
 nalen, af hvilken de omgifvas, ännu mindre genom ordnad undervisning
 bibringa dem de kunskaper eller färdigheter, som bilda nyttiga samhälls-
 medlemmar. — — — Tillräckligt bjudande skäl torde således tala för upp-
 hörande hädanefter med barns hänvisande till Arbetshuset äfvensom för
 skyndsamt vidtagande af sådana åtgärder, genom hvilka der redan inköm-
 na barn varda icke blott på ett författningsenligt, utan äfven på ett med
 deras människovärde öfverensstämmande sätt behandlade»². Icke desto
 mindre sändes alltjämt barn till inrättningen, vissa år ända till 30 à 40 gossar
 och flickor, några endast 7 eller 8 år gamla. Antalet minderåriga, som i ar-
 betsanstalten upptagits, beräknas till öfver 900. Närmare uppgifter angående
 barnens antal finnas angifna å härefter införda tabeller³.

Det enda, som inrättningen kunde göra för omvårdnad af de minder-
 åriga, var att 1847 anordna en »provisorisk» skola för dem. Men, i öfver-
 ensstämmelse med gamla kända sparsamhetsprinciper, städslade man för
 en ringa penning ett »läskunnigt hjon», som skulle meddela barnen un-
 dervisning i skrifning och räkning samt i religionslära. Den vid inrätt-
 ningen anställde predikanten tillkom att bereda dem till deras första natt-
 vardsgång. Lyckligtvis inträffade 1854, att, såsom styrelsen säger, »något läs-
 kunnigt arbetshjon icke vidare war att tillgå, och då den undervisning, ett
 sådant hjon kunnat meddela, i allt fall måste anses mindre fullständig»,
 befanns det nödigt att anställa en särskild skollärare, som redan samma

¹ Styrelsens redogörelse för 1859 års förvaltning, bilagd revisorernas berättelse för sam-
 ma år och afgifven den 9 juni 1860.

² Närmare 10 år förut, den 10 april 1850, hade direktionen hos stadsnämnden före-
 slagit upprättandet af »en allmän anstalt för emottagande af barn», hvarvid direktionen ut-
 talade den öfvertygelsen, »att mången, som nu till följd af vanvårdad uppfostran blir för sam-
 hället en börda och kanske slutligen kommer att stanna såsom en ständig gäst i något af
 Rikets fängelser, skulle genom en sådan uppfostringsanstalt kunna danas till en idog och
 nyttig medlem af samhället». — Ännu tidigare eller den 14 april 1845 hade fråga väckts i
 stadsnämnden om anordnandet af en »räddningsanstalt för vanartade barn». Under öfver-
 läggningen yttrade polismästaren, att en dylik anstalt vore desto nödvändigare, som ett fler-
 tal barn, hvilka anträffats strykande omkring på gator och torg i afsikt att bettla och i öf-
 rigt utan tillsyn och vård, måst omhändertagas och förvaras i häkte.

³ Se Statistiska uppgifter, tabell 3, anmärkningar, s. 398.

år lämnade undervisning åt 42 gossar och 6 flickor. Den »provisoriska» skolans lokal bestod af ett tämligen lågt rum i boningshuset inpå gården, hvarifrån den, efter försörjningshjonens öfverflyttning 1864 till den nya inrättningen på Kungsholmen, inrymdes i ett logementsrum i försörjningshuset. Undervisningen pågick i regeln hvarje söckendag mellan kl. 5 och 7 e. m. från början af året till slutet af april och från oktober till årets slut. Skolan upphörde 1884, då till följd af fattigvårdsnämndens bestämda förbud barn icke längre remitterades till inrättningen.

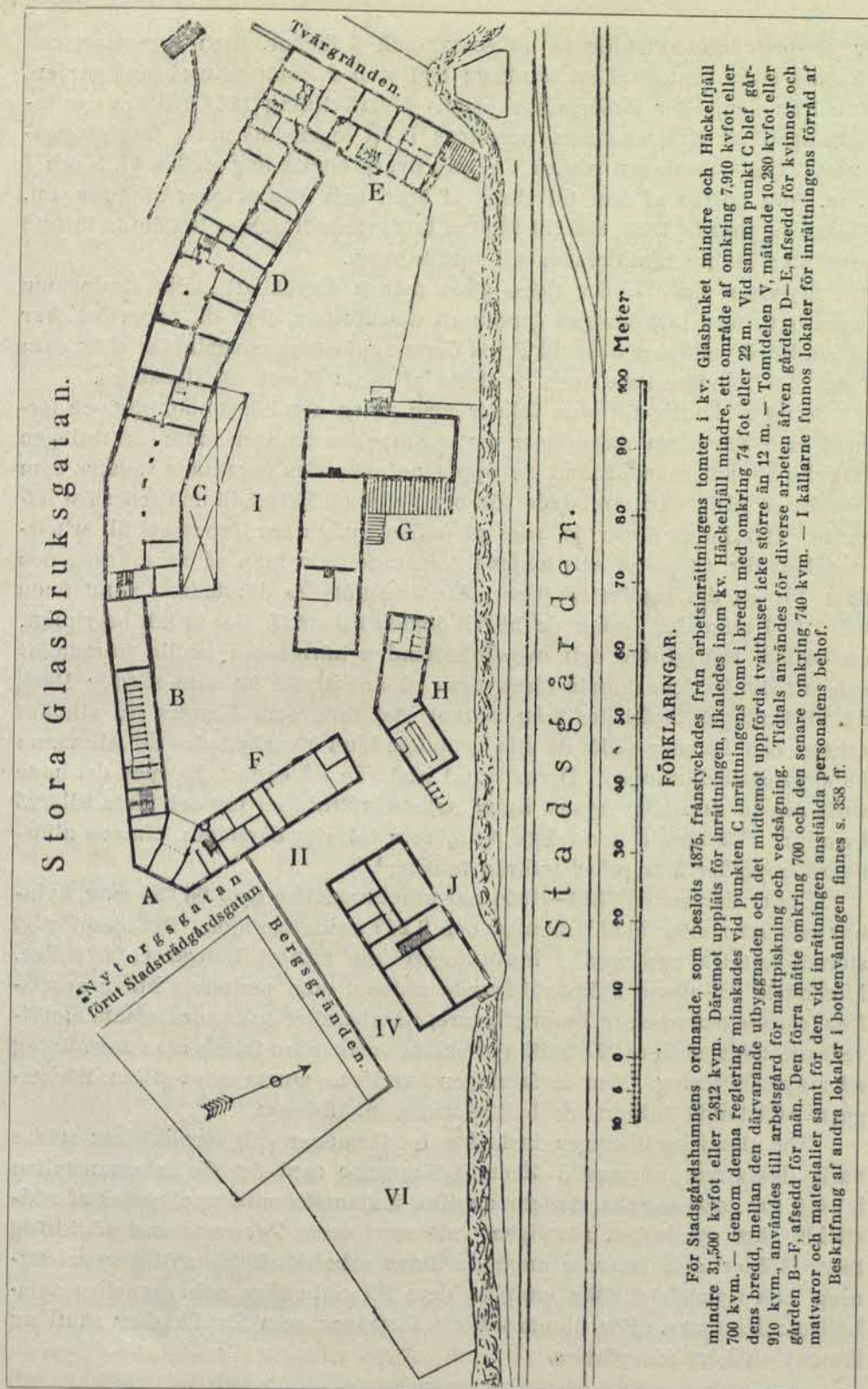
Styrelsen hade under tiden gjort många försök att skilja åtminstone några barn från inrättningen genom att utackordera dem till fosterföräldrar på landet, öfverlämna dem till Prins Carls uppfostringsanstalt eller sätta dem i lära hos handtverkare, men de flesta af dessa försök misslyckades.

Mindre skadlig till sina följder men äfven den högst olämplig och förenad med allvarliga olägenheter var sammanblandningen inom inrättningen af kvinnor och män. Bland de upptagna saknades ingalunda sådana, som mer än en gång varit tilltalade för brott eller ett lättjefullt och sedeslöst lefverne. Där fanns äfven de, som af polismyndigheten förpassats till arbetsanstalten för att på så sätt hållas internerade i afvaktan på ransakning och dom för en del lagöfverträdelse. De kvarglömdes därstädes ibland ända till 5 å 6 månader, sedan de blifvit dömda till straff. Det är lätt begripligt, att otaliga svårigheter och missförhållanden härigenom skulle framkallas och att dylika icke kunde förebyggas på annat sätt än som skedde 1886, då inrättningen befriades från sådant löst folk, som dömdes till allmänt arbete, och än mer 1905, då alla kvinnliga hjon öfverflyttades till Allmänna försörjningsinrättningen. Deras antal utgjorde då endast 25, men det hade varit år, då samtidigt hystes inom Arbetsinrättningen 120 och ända till 125 kvinnor. För antalet kvinnliga hjon, som intagits därstädes, lämnas utförligare uppgifter å härefter införda tabeller¹.

Under tidrymden 1844—1904 har arbetsanstalten hyst 68,834 män, kvinnor och barn, eller 59,557 manliga och 9,277 kvinnliga hjon. Det ojämförligt största antalet upptagna i inrättningen har tillhört kategorien frivilliga. Merendels äro dessa hjälpbehöfvande sådana, som periodvis blifva arbetslösa, såsom grofarbetare, hamnarbetare, sjömän, eller ock andra, såsom handtverkare, tjänstefolk m. fl., hvilka af skilda orsaker äro tidtals utan anställning eller sysselsättning. Men inrättningen har äfven, ehuru mera sällan, härbergerat nödställda tillhörande helt andra samhällslager.

För alla i inrättningen inskrifna ha förmåner och förpliktelse städse varit desamma, närmast i öfverensstämmelse med det för arbetsanstalten i 1844 års provisoriska stadgar angifna ändamålet med upptagning af nödställda eller sysslolösa, nämligen, »att emot deras förseende med nödtorftig föda, kläder och husrum använda deras arbetskraft till nyttig sysselsättning och dymedelst söka ombilda dem till ordentliga och gagneliga samhällsmedlemmar». För hjonens såväl förmåner som förpliktelse skall nu lämnas en kort redogörelse.

¹ Se Statistiska uppgifter, tabell 3, anmärkningar, s. 399.

Stora Glasbruksgatan.

Stads gård en.

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 Meter

FÖRKLARINGAR.

För Stadsgårdshamnens ordnande, som beslöts 1875, frånstyckades från arbetsinrättningens tomter i kv. Glasbruket mindre och Häckelfjäll mindre 31,500 kvfot eller 2,812 kvm. Därmed uppläts för inrättningen, liksom inom kv. Häckelfjäll mindre, ett område af omkring 7,910 kvfot eller 700 kvm. — Genom denna reglering minskades vid punkten C inrättningens tomt i bredd med omkring 74 fot eller 22 m. Vid samma punkt C blef gårdens bredd, mellan den därvarande utbyggnaden och det midtemot uppförda tvätthuset icke större än 12 m. — Tomtdelen V, mätande 10,280 kvfot eller 910 kvm., användes till arbetsgård för matpiskning och vedsågning. Tidvals användes för diverse arbeten äfven gården D—E, afsedd för kvinnor och gården B—F, afsedd för män. Den förre mätte omkring 700 och den senare omkring 740 kvm. — I källarne funnos lokaler för inrättningens förråd af matvaror och materialier samt för den vid inrättningen anställda personalens behof.

Plan af Stockholms stads arbetsinrättning 1904.
Bottenvåningen.